

Луцький А.І., ректор Івано-Франківського
університету права ім. Короля Данила
Галицького, к.ю.н., доцент

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЗИТИВІСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Розвиток громадянського суспільства, соціальної та правової держави, процес правового регулювання суспільних відносин, вимагає скрупульозного дослідження основоположних засад самого розуміння права та його ідеологічної сутності. Філософія права оперує різноманітними підходами до розуміння права та його ідеології. Найпоширенішими у наш час є позитивіський, лібералістський, екзистенціалістський, феноменологічний та інші підходи, які впродовж останніх століть не лише міцно утвердилися у свідомості, а й суттєво розвинулися та видозмінилися.

Власне, правовий позитивізм, як окремий напрям у філософії права, розуміє право як систему норм, правил поведінки, що прийняті або санкціоновані авторитетним державним органом. Апологети цього напрямку стверджують, що ні право, ні правова система не мають зв'язку з такими нормативними системами, як, наприклад, мораль та релігія.

Виходячи з ідеологічної сутності природного права, можна прийти до висновку, що таке право є нейтральним по відношенню до цінностей. За сучасних суспільно-політичних умов, актуальність ціннісного аспекту у правовій ідеології та системі кримінального права, дуже висока. Натомість, діюча система норм кримінального права сповнена позитивіським підходом, який сприймає право як систему, в межах якої не можуть бути інституціоналізовані правові цінності як принципи прагнення законодавця або як критерії визначення чинності нормативно-правових актів. Єдиний засіб інституціоналізації таких цінностей для позитивістів – це прийняття відповідного позитивного законодавства.

У цьому аспекті власне, вартим уваги є аналіз кримінального законодавства, яке у своїй сутності має гарантувати дотримання цілого ряду цінностей та відповідальність за їх порушення. Однак у нашій державі по відношенню до кримінального права існує позитивіський підхід, що є абсолютно аналогічним тому, що застосовується по відношенню до правової ідеології:

1) ототожнення права і позитивного права, чи правопорядку, що розуміється як система встановлених норм і історично сформованих інститутів;

2) тенденція до абсолютизації державного суверенітету, ототожнення права з наказами держави;

3) прагнення дати ціннісно-нейтральне поняття права, за яким діючі норми встановлюються законодавцем відповідно до фактичного критерію.

Проаналізувавши сутність правового позитивізму, можна прийти до неоднозначного висновку про те, що, позитивізм, з одного боку, формулює уявлення про образ «ідеального права» та «ідеальної державної влади», а з іншого боку – позитивізм, позбавляючи реальне право моральності та духовності, створює умови для правових зловживань.

У розумінні правової ідеології, позитивізм породжується неправильним вирішенням «основного питання юриспруденції», яке формулюється таким чином: «що є першоджерелом права – «буква» закону чи його «дух»?». У «ідеологічній боротьбі» між представниками вітчизняної юридичної науки щодо вирішення цього питання сьогодні в Україні, на думку О. Костенка, перемагає позитивістська правова ідеологія, за якою «буква» визнається першоджерелом права. Виходячи з цього, «буква» закону відривається від його «духу» і перетворюється на інструмент для зловживань. За допомогою «букви» закону, відірваної від його «духу», можна, позитивістськи тлумачачи текст закону, маніпулювати цим законом як завгодно, обґрунтувати що завгодно: наприклад, що чорне – є білим. І все це матиме видимість «буквеної», тобто формальної, законності.

Особливо гостро позитивіський негатив у праві прослідковується у рамках кримінального права та системи судочинства. Окрім суто практичної площини негативного впливу позитивізму, коли норма закону виключає взаємну чи паралельну відповідальність у рамках кримінального права, позитивізм позбавляє права духовної та моральної складової. Варто погодитися з думкою Є. Нагорного про те, що юридичний позитивізм, пануючи у правосвідомості «творців права», не тільки ігнорує досягнення природно-правової та соціологічної шкіл юридичної науки, але і відносить юриспруденцію до суто прикладних дисциплін, відводячи їй роль вічного сателіта мінливої волі законодавця.

У сучасних суспільно-правових умовах, коли має місце криза ціннісних орієнтирів та затвердження стереотипів неправомірної поведінки серед чиновників, корупційні порушення отримують масовий, системний характер. Масовість полягає в тому, що корупційному впливу підлягають усі категорії право творців. Найбільш вразливими серед них, на нашу думку, є представники системи судочинства та кримінальної юстиції. Вирішити ситуацію, що склалася, можна шляхом залучення чіткого гуманітарного підходу до організації системи юстиції та встановлення міжнародних стандартів верховенства права в правовій дійсності. Такий підхід означає підрич засад юридичного позитивізму зсередини, зміну існуючого догматичного світогляду на рівні державної політики, іншими словами, зміну системи правових установок, що існують в управлінні державою на всіх рівнях, що неминуче тягне підвищення прозорості діяльності державних чиновників, у тому числі системи юстиції.

Таким чином, позитивіський підхід до розуміння правової ідеології, який є домінуючим у сучасних правих реаліях нашої країни, сповнений численними недоліками саме в ідеологічному аспекті. Ключове позитивіське розуміння закону, про перевагу «букви» закону над його «духом» веде, з одного боку, до масових зловживань та спекулювання нормами права, а з іншого боку –

позбавляє право будь-яких моральних та духовних складових, перетворюючи його на механізм розв'язання конкретного правочину.

Приходько Т.М., професор кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент;

Черниченко Л.М., ад'юнкт кафедри кримінального права НАВС

ПОВТОРНІСТЬ ЯК ФОРМА МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до ст. 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. У разі порушення цього припису Основного Закону в результаті вчинення злочину винні особи підлягають кримінальній відповідальності. Особливу небезпеку для суспільних відносин поставлених під кримінально-правову охорону становлять особи, які неодноразово вчиняють декілька злочинів. У зв'язку з цим у КК України функціонує окремий інститут множинності злочинів, представлений у формі повторності, сукупності та рецидиву злочинів, норми якого спрямовані на ефективну протидію найбільш небезпечним проявам учинення особою декількох злочинів.

Однією з найбільш проблемних та дискусійних форм множинності злочинів є повторність цих діянь. Повторність злочинів це різновид множинності злочинів, для якого характерні такі ознаки: 1) вчинення двох і більше злочинів; 2) вони передбачені тією самою статтею (частиною статті) Особливої частини КК або ж різними статтями КК – у випадках, зазначених в Особливій частині КК; 3) вчинені в різний час; 4) хоча б два з них зберігають кримінально-правове значення; 5) вона не залежить від того, була чи ні особа засуджена за раніше вчинений нею злочин.